
ONDERWIJSINNOVATIE GROEN ONDERWIJS 2005-2010

Onderwijsinnovatie in het groene onderwijs: meerjarenplan 2005- 2010

Inleiding

Het curriculum van de groene opleidingen (vmbo, mbo, hbo, wu) zal in de periode 2005-2010 steeds meer de vorm krijgen van competentiegerichte leeromgevingen met doorlopende leerlijnen (incl. aansluiting OCW-scholen). Voor het vmbo-groen wordt een competentiegericht examen, streefdatum 2008, voorbereid. Verder wordt gewerkt aan een vernieuwing van de vmbo-onderbouw in termen van geïntegreerde thematische leergebieden. Voor het groene mbo is invoering van de Competentiegerichte KwalificatieStructuur (CKS) aan de orde vanaf 2005. Het groene hbo en Wageningen Universiteit zijn eveneens bezig hun onderwijsconcepten te veranderen; dit is echter geen landelijke verantwoordelijkheid maar van elke instelling afzonderlijk. Het thema "Competentiegericht leren" is derhalve te typeren als een kernthema voor alle geledingen van het groene onderwijs met als doel een betere aansluiting van het onderwijs op de (regionale) arbeidsmarkt (zie Bijlage 1 "Aanzet Meerjarenbeleidskader Groene Onderwijs en Kenniscirculatie 2005-2010").

Bij competentiegericht leren staat de individuele lerende centraal: hij/zij dient zijn/haar competenties optimaal te kunnen ontwikkelen uitgaande van zijn/haar individuele wensen en mogelijkheden. Competentiegericht leren betreft geïntegreerde ontwikkeling van kennis, houding en vaardigheden binnen een specifieke context, deels gericht op algemene vorming deels beroepsgericht (algemeen, sectorspecifiek): het onderwijs wordt steeds meer gericht op het verwerven van brede competenties die van belang zijn voor het functioneren in maatschappij en beroep. Economische structuurverandering leidt tot veranderingen in de arbeidsmarktstructuur en ook tot verandering van gevraagde competenties. Aangekomen op de arbeidsmarkt zullen werkenden, nog meer dan al het geval is, te maken krijgen met snelle en ingrijpende veranderingen in de arbeid, zowel inhoudelijk als organisatorisch. In verband met hun blijvende inzetbaarheid (arbeidsparticipatie) zal een leven lang ontwikkelen van competenties noodzakelijk zijn (de Europese sociale partners hebben hier een actieprogramma voor; Nederland doet daar ook aan mee).

Nieuwe vormen van leren zijn op komst. Leerlingen en studenten richten zich steeds meer zelf direct tot kennisbronnen met gebruikmaking van ICT. De rol van de school verandert en het is steeds minder de plek waar het leren fysiek plaatsvindt. Voor het beroepsonderwijs gaat het meer dan voorheen om leren in praktijkcontexten via leer- en werkarrangementen met bedrijven. Leerlingen en studenten leren tijdens hun opleiding in diverse situaties. Ze leren in de praktijk door stages op bedrijven. Ze komen terug op school met vragen en gaan met de nodige kennis weer terug naar de praktijk. Ook het buitenschoolse leren is in dit verband van belang alsmede het leren binnen de school binnen een praktische context (WerkPlekkenStructuur, Natuurlijk Leren, etc.). De rol van de instellingen wordt steeds meer het organiseren van leren op maat (waarbij de praktijk sturend is) met waardering van eerder en elders verworven competenties. Dit geldt voor alle opleidingsniveaus.

Invoering van competentiegericht leren, doorlopende leerlijnen en ontwikkeling van de daarvoor benodigde ICT-voorzieningen geven - gelet op de benodigde investeringen - aanleiding tot gezamenlijk ontwikkelen en soms zelfs verzorgen van opleidingen. Met gepaste inzet van ICT is het mogelijk om een goede, lokaal

ingekleurde frontoffice op instellingsniveau te verbinden met een gezamenlijk georganiseerde, goed toegankelijke backoffice.

Het groene onderwijs speelt al actief op deze ontwikkelingen in. Op alle niveaus zijn er veelbelovende pilots waarin het nieuwe leren al dan niet in samenwerkingsverbanden wordt ontwikkeld en in praktijk gebracht. Daarnaast wordt er binnen de verschillende geledingen hard gewerkt aan de implementatie van diverse onderwijsinnovaties die gerelateerd zijn aan competentiegericht leren.

In de volgende paragrafen worden belangrijke ontwikkelingen en trends geschetst met betrekking tot onderwijsvernieuwing in het groene vmbo, mbo, hbo en wo. Aangezien de werkgroep vanwege de beperkte beschikbare tijd momenteel (nog) niet over een volledige inventarisatie beschikt, is ervoor gekozen om op deze plaats een beperkt aantal projecten en initiatieven op te nemen die door de leden van de werkgroep zijn genoemd. Daar waar voor het vmbo en mbo met name instellingoverstijgende activiteiten worden genoemd, betreft het bij het hbo en wo vooral initiatieven van de afzonderlijke instellingen. Qua thematiek is er echter sprake van een grote mate van overlap. Vanuit de optiek van volledigheid dient hierbij opgemerkt te worden dat er op de aoc's ook belangwekkende onderwijsinnovaties plaatsvinden op het niveau van de individuele instellingen. Daarnaast is er ook op het niveau van hbo en wo sprake van instellingoverstijgende activiteiten met betrekking tot onderwijsvernieuwing. Deze activiteiten kennen in belangrijke mate vergelijkbare thema's.

VMBO en MBO

In het vmbo wordt de onderbouw vernieuwd in de zin dat uitgegaan wordt van geïntegreerde thematische leergebieden. De onderbouw moet breed oriënterend van karakter zijn, waar de leerling in de bovenbouw meer gericht wordt voorbereid op een keuze voor een specifieke beroepsopleiding in het mbo. Het dilemma voor de vormgeving van het onderwijs in de onderbouw is dus dat het enerzijds een oriëntatie moet bieden die zo breed is dat leerlingen nog tot aan het eind van het tweede leerjaar voor elk van de vier benoemde sectoren kunnen kiezen en tegelijkertijd moet het adequaat voorbereiden op beroepsgerichte vorming. Ontwikkelingen rondom de vernieuwde onderbouw bieden mogelijkheden om uit dit dilemma te komen. De kerndoelen geven de basis aan voor het onderwijs in de beroepskolom. Ze zijn algemeen geformuleerd en kunnen op verschillende manieren worden ingekleurd en in gevarieerde contexten worden geplaatst, ook beroepsgerichte. Het differentieel deel geeft de mogelijkheid om het beroepsgericht karakter nog te versterken, zonder deuren te sluiten voor het vervolg in een bepaalde sector. Samenhangend onderwijs in het vmbo betekent in dit verband: zorgen voor doorlopende leerlijnen voor de leerlingen waardoor het onderwijs in de onderbouw en het onderwijs in de bovenbouw in elkaars verlengde liggen, op elkaar aansluiten en voorbereiden op het mbo. Vmbo-groenleerlingen verwerven binnen een groene context/leeromgeving competenties die breed toepasbaar zijn in alle sectoren van het vervolgonderwijs in het mbo (zie ook rapport *Beweging in de onderbouw van de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming*).

De aoc's hebben zich in het kader van het project LEF! (Leerling centraal, Effectieve leerroutes, Flexibel onderwijs) tot doel gesteld te komen tot de ontwikkeling van een doorgaande leerlijn vmbo-mbo-hbo met de mogelijkheid tot flexibele in- en uitstroom

op verschillende niveaus als “alternatieve koninklijke route” naast de avo-kolom. Bij het project LEF! gaat het vooral om twee zaken:

- Het benutten van de talenten van jongeren door maatwerk te bieden en alle obstakels die nu leiden tot voortijdige schooluitval of niveauperlagering uit de opleiding te halen;
- Het neerzetten van een volwaardig alternatief naast de avo-route naar het hbo voor leerlingen die gebaat zijn bij een pedagogisch-didactische aanpak waarbij de praktijk sturend is.

De aoc's willen de volgende problemen aanpakken:

- Slechte (inhoudelijke) aansluiting in de kolom vmbo-mbo-hbo; kloof vmbo-mbo;
- Inefficiënte leerroutes (overlap vmbo-mbo programma);
- Ongediplomeerde schooluitval mbo;
- Onderbenutting van talenten van deelnemers;
- Onvoldoende aansluiting belevingswereld deelnemers;
- Inflexibele in- en uitstroommogelijkheden;
- Scheiding wereld van werken en leren;
- Onvoldoende benutting aoc-structuur;
- “Zwakke” concurrentiepositie groen mbo.

In het project LEF! worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Brede opzet eerste leerjaren;
- Brede instroommogelijkheden;
- Deelnemer aan het roer; maatwerk;
- Contextrijk leren; praktijk stuurt;
- Competentiegericht leren en beoordelen;
- Moderne flexibele leeromgeving;
- Scherp onderscheid vmbo-mbo verdwijnt;
- Elke deelnemer gekwalificeerd de deur uit;
- Geen overlap = studieduurverkorting.

Deze uitgangspunten passen in de ambitie die de aoc's gezamenlijk hebben uitgesproken in het kader van het project GOAL!: in vijf jaar tijd uitgroeien tot het meest aantrekkelijke onderwijs waarbij alles uit de leerling wordt gehaald dat er in zit. De aoc's hebben in het kader van het project GOAL! t.a.v. de verdere ontwikkeling van hun onderwijskundige concept een aantal gemeenschappelijke kenmerken centraal gezet: maatwerk, excellente coaching, leren in/door/vanuit de praktijk, breedte en de groene leeromgeving. De aoc's zijn op individueel niveau al bezig met de uitwerking van (onderdelen van) het project LEF!. Het gaat dan om de uitwerking van o.a. de volgende zaken: onderwijskundig concept, opleidingsstructuur en inhoud, leerlingbegeleiding, beoordeling, leeromgeving, kwaliteitszorg, personeel, huisvesting, bekostiging, wet- en regelgeving, communicatie en marketing.

Op dit moment hebben 10 aoc's definitief aangegeven actief te willen participeren in het project LEF!. Met twee aoc's wordt nog gesproken over deelname. De 10 aoc's die belangstelling hebben voor deelname zijn allemaal gestart met een project op het gebied van de ontwikkeling van de doorlopende leerlijn. Elk aoc zit in een andere fase. De gezamenlijke activiteiten binnen het project zitten in een opstartfase. Het is

de bedoeling dat op elk aoc een pilot uitgevoerd gaat worden die betrekking heeft op de ontwikkeling van één of meerdere "puzzelstukken" van LEF! Het streefdoel voor 2010 is dat elk aoc "een koninklijke route" (vmbo-mbo-hbo) heeft ontwikkeld als alternatief voor de avo-kolom.

Daarnaast zijn de aoc's reeds begonnen met het implementeren van de competentiegerichte kwalificatiestructuur in het groen mbo in de vorm van proeftuinen (onder de vlag van procesmanagement herontwerp groen mbo). Deze proeftuinen zitten nu in de implementatiefase. Een aansprekend voorbeeld hiervan is het Groene Lab-project waarin 10 aoc's samenwerken aan vernieuwing van mbo-opleidingen voor Voeding, Duurteelt en Platteland. Ook in het jaar 2005-2006 zullen experimenten in dit verband opgezet worden. De uiteindelijke situatie voor 2010 is dat de aoc's alle opleidingen op een competentiegerichte wijze vormgegeven hebben (niet bepalend voor de wijze van implementatie). Voorwaarden hiervoor zijn de experimenten 2005-2006 en voortzetting van het procesmanagement mbo-groen.

HBO

In het groene hbo is eveneens sprake van activiteiten en projecten op het terrein van onderwijsinnovatie die gerelateerd zijn aan het thema competentiegericht leren gekoppeld aan doorlopende leerlijnen. Zo zijn nieuwe opleidings- en exameneisen in de vorm van Kern en Profiel opgesteld en wordt gewerkt aan een betere doorstroming vanuit mbo en naar wu. Zo kan de mogelijkheid gecreëerd worden dat leerlingen tijdens hun initiële opleiding op onderdelen de diepte ingaan op een aangrenzend hoger onderwijsniveau. De streefdoelen voor het groene hbo zijn bepaald op het niveau van de verschillende instellingen. Concrete onderwijsvernieuwingactiviteiten dienen hierop aan te sluiten. Flexibiliteit in het onderwijs alsmede experimenteerruimte (inhoudelijk, wettelijk, financieel) in relatie tot kwaliteitszorg zijn in dit verband van groot belang.

Een voorbeeld van implementatie van competentiegericht leren is Stoas Hogeschool. Voor deze hogeschool geldt dat de opleiding nagenoeg flexibel (instroom, uitstroom) en competentiegericht is gemaakt, met assessments, evc-procedures, slb, portfolio etc. Per 1 september 2005 gaat de gehele organisatie daarin mee. De structuur van "kritische beroepssituaties" is daarin leidend, het programma voor de studenten afgeleid. In principe kan een student zonder naar een Stoas Hogeschool-locatie te komen zelf werken aan de competenties die bij een beroepssituatie horen (bv. in de Opleidingsschool). Het doel van de Opleidingsschool is het volledig op de werkplek opleiden van docenten in het groene onderwijs in samenwerking met de aoc's. In deze opleidingsscholen gaat het niet alleen om het opleiden van docenten maar wordt er ook een directe koppeling gemaakt tussen het opleiden en de onderwijsinnovatie op de scholen. Op deze wijze wordt de toekomstige docent direct betrokken bij onderwijsinnovaties. Bij het opleiden/begeleiden is steeds een Stoas Hogeschool-begeleider betrokken, een aoc-begeleider, en uiteraard de student. Het project is nog in de experimentele fase. Op enkele locaties loopt dit voor het tweede jaar, op andere gaat het komend studiejaar van start en zijn de voorbereidingen in volle gang. De dynamiek rondom personeel/HRM-beleid en de inhoud maken dat er geen rigide model is. Er is wel sprake van opschaling al is de uiteindelijke vorm nog niet bepaald. Op Stoas Hogeschool zijn tevens een lectoraat en kenniskring competentiegericht leren en beoordelen ingericht. De combinatie van het project Opleidingsschool en het lectoraat is zeer vruchtbaar. De kenniskring gaat zich richten

op aanvullende en nieuwe kennisontwikkeling, o.a. rond de rol van Stoas Hogeschool als Kenniscentrum.

Ook op de andere groene hogescholen is sprake van innovatieinitiatieven gericht op de bevordering van competentiegericht leren. Zo is op de CAH Dronten (AERES Groep) een opleiding Agrarisch Ondernemersschap ontwikkeld. Dit studieprogramma beoogt studenten voor te bereiden op een leven als ondernemer in de groene sector. De studenten worden in een 4-jarig programma intensief getraind op het terrein van ondernemerscompetenties. Binnen het competentiegerichte studieprogramma is vanaf de start een grote rol voor de agrarische beroepspraktijk ingeruimd, in het bijzonder voor het demonstreren van vakbekwaamheid.

Een versterking van de relatie onderwijs-bedrijfsleven neemt eveneens een belangrijke plaats in op de hogeschool INHOLLAND Delft. Deze hogeschool ontwikkelt bijvoorbeeld een Ondernemersscan glastuinbouw. Hogeschool INHOLLAND Delft streeft naar een verankering van de interactie school en bedrijfsleven (co-innovatieactiviteiten) zowel nationaal als internationaal. De interactie met bedrijfspartijen dient structureel en op een duurzame wijze de onderwijsvernieuwing binnen de gehele kolom continue te ondersteunen. Door de mogelijkheid van doorvertaling van opgedane kennis, methodologie en ervaring binnen onderwijs ontstaat een aanbod dat aansluit bij de laatste ontwikkelingen in de markt. Zo moet de mogelijkheid van 'leren van buiten' verankerd worden in bestaande curricula, zodat iedere (toekomstige) professional in zijn/haar ontwikkeling een flexibel onderwijsaanbod krijgt dat aansluit bij enerzijds ontwikkelingen in de markt en anderzijds invulling geeft aan persoonlijke ontwikkeling; flexibele doorstroom vanuit mbo en naar wo is in deze een absolute randvoorwaarde. Om deze doelen te kunnen verwezenlijken, moet de samenwerking met mbo en wo worden verstevigd. Wenselijk is de doorstroom naar wo (wu) en vanuit mbo (centraal) te monitoren.

Op hogeschool Van Hall Larenstein wordt er in het kader van het project VOC/Match naar gestreefd het gehele onderwijsaanbod van VHL competentiegericht te maken. In september 2005 zijn jaar 1 en 2 gereed, in september 2006 jaar 3 en 4. Ontwikkelen van competenties geldt als uitgangspunt, de toetsing is daarop gebaseerd. Thema's zijn competentiegericht beoordelen (assessments, digitaal portfolio), coaching en studieloopbaanbegeleiding, ontwikkeling leerstof en nieuwe onderwijsrollen vallen hier integraal onder. Het streefdoel voor 2010 is dat dit concept geheel uitontwikkeld is. Daarnaast wordt gestreefd naar doorlopende leerlijnen, zowel vanuit de aoc's (m.n. Friesland en Terra) als met wu (doorstroomprogramma's). Doelstelling is met al het aoc-onderwijs in de regio een doorlopende leerlijn te realiseren alsmede een gemeenschappelijk BAMA-huis met Wageningen waarin de varianten beroepsgericht en wetenschappelijk wel herkenbaar zijn. Ook wordt de breedte van het groene onderwijs geëxploreerd: het project Lifesciences is een integratie van opleidingen op gebied van technologie met NHL; hetzelfde geldt voor management met NHL en CHN.

Ook op de HAS Den Bosch tenslotte worden activiteiten ondernomen die te maken hebben met de implementatie van competentiegericht onderwijs, samenwerking met het bedrijfsleven, het leren in reële praktijksituaties, doorlopende leerlijnen en breedte van het groene domein. De ontwikkelingen worden ingevuld door multidisciplinaire teams waarin ook het bedrijfsleven participeert. Dit zijn de education and development centres. HAS Den Bosch kent nu vijf van die centres en er zijn nieuwe in

ontwikkeling. Zo worden de raakvlakken verkend van het groene onderwijs met human health. Centraal staat ook de ontwikkeling van onderwijs dat stimulerend is voor innovatief, internationaal ondernemerschap. Zo is er een duaal traject voor jonge ondernemers / studenten met een eigen bedrijf.

WU

Wageningen Universiteit heeft in haar laatste instellingsplan de volgende lange-termijnvisie op onderwijs neergelegd. De Wageningse student van de toekomst diversifieert qua achtergrond. Zo kan er een vwo-diploma zijn, men kan van buiten Nederland komen, of levenslang lerend, afstandslernend, (thuis)werkend zijn. De student van de toekomst maakt een eigen programma door intensieve interactie met de directe omgeving – coach, medestudent, collega, praktijknetwerk, etc. De toekomstige onderwijsinstelling is daartoe optimaal ingericht en genereert zoonodig gewenste, nog ontbrekende, nieuwe kennis; idealiter samen met de vragende student. De bijbehorende programmaopbouw moet zodanig worden dat de individuele wensen van de studenten het aanbod bepalen in plaats van andersom. De rol van de huidige docent verandert: van academisch onderwijzer naar coach en regisseur van het leerproces in een leeromgeving die steeds meer integreert met de praktijk van het werkzame leven. Kortom, van docentgecentreerdheid naar studentgecentreerdheid, waarbij maatwerk, integratie met de praktijk, competentieontwikkeling en lerende universiteit de nieuwe paradigmata van het academisch onderwijs in de 21ste eeuw worden. Op basis van deze onderwijsvisie is het toekomstige Wageningen UR aanbieder van een opleidingenpalet met een sterk interdisciplinair karakter, bestaand uit volledig modulaire studiepakketten o.a. bestaande uit digitaal leermateriaal, bruikbaar voor vele doelgroepen. Bovendien zijn studiepakketten samengesteld op basis van verworven en te verwerven competenties van de student, en wordt het curriculum door de student gaande de studie zelf samengesteld.

Competenties zullen de komende periode in de opleidingen van de WU derhalve de nodige aandacht krijgen. Vier redenen zijn hiervoor aan te geven.

1. Om geaccrediteerd te worden zal elke opleiding moeten laten zien hoe de opleiding in elkaar zit en dat er sprake is van een beroepspraktijk waarvoor de opleiding opleidt. Elke opleiding zal moeten aangeven welke competenties in de opleiding worden gerealiseerd en hoe de vakken bijdragen aan die competenties.
2. Uit een aantal evaluaties blijkt dat opleidingen (te) weinig aandacht besteden aan (niet vakspecifieke) vaardigheden. Daarnaast blijkt in veel gevallen nauwelijks afstemming plaats te vinden op het terrein van deze vaardigheden. Aangeven wat de bijdrage van de inhoud van de vakken aan de competenties is, is een manier om de vaardigheden te expliciteren en beter te integreren in het onderwijs.
3. Om studenten te werven is het noodzakelijk een helder beeld te geven van de opleiding en beroepspraktijk. Het formuleren van de opleidingsdoelen in de vorm van competenties draagt bij aan die helderheid van opleiding en beroepspraktijk.
4. Afgesproken is om voor de toelating tot de MSc met competenties te werken en niet met lijsten van vakken. Door voor de BSc-opleidingen die toegang geven tot MSc-opleidingen competenties te formuleren worden ook de toelatingseisen voor de MSc op een rij gezet.

Ook bevordering van de doorstroom vanuit het groene hbo is een van de speerpunten. Zo is er een project "Doorstroom milieukunde en bos- en natuurbeheer"

van start gegaan, dat beoogt de doorstroom vanuit het groene hbo (in eerste instantie vanuit VHL) naar de universiteit te vereenvoudigen, i.e. studenten beter voor te bereiden op een academische vervolgopleiding. De eerste fase van het project is in 2004 afgerond (brainstorm); de nu te starten vervolgfase zou moeten resulteren in te implementeren pilots. Bij de opleidingen Dier loopt ook een pilot op het gebied van doorstroom groen hbo (VHL) naar Wageningen Universiteit. Voor het jaar 2010 moeten pilots als deze ertoe bijgedragen hebben dat tegen die tijd (maar hopelijk eerder) een beter samenhangend systeem van (hoger) onderwijs c.q. van leerlijnen ontwikkeld en geïmplementeerd is.

Op het terrein van onderwijsinnovatie is er verder sprake van vele lopende initiatieven, bijvoorbeeld op het gebied van E-learning (EduWeb/EduClass), ontwikkeling digitale leermiddelen en toetsen en videoconferencing. Verder vinden er ontwikkelingen plaats m.b.t. het zogenaamde Academisch Master Cluster. Een van de doelen van het AMC is ervaring opdoen met de praktijk, o.a. door gebruik te maken van praktijkopdrachten en externe opdrachtgevers. Het AMC wordt op verschillende plaatsen verschillend ingevuld, en is feitelijk nog steeds in beweging. Naast het bevorderen van decentrale ontwikkelingen m.b.t. onderwijsvernieuwing wordt er ook naar gestreefd om een centraal fonds voor onderwijsvernieuwing voor WU te realiseren om onderwijsvernieuwing meer beleidsmatig aan te pakken.

Samenvatting

Op alle niveaus van het groene onderwijs (vmbo, mbo, hbo, wu) zijn er veelbelovende initiatieven waarin het nieuwe leren al dan niet in samenwerkingsverbanden wordt ontwikkeld en in praktijk gebracht. In de voorafgaande paragrafen zijn hiervan enkele aansprekende voorbeelden genoemd. Vanzelfsprekend is dit overzicht niet uitputtend. Er worden op dit moment in het groene onderwijs vele onderwijsvernieuwingprojecten en –activiteiten uitgevoerd al dan niet op basis van projectsubsidies. De werkgroep beschikt momenteel (nog) niet over een volledige inventarisatie (zie fase 1 blz 15). Een groot aantal concrete (beoogde) innovaties in het groene onderwijs is gerelateerd aan het kernthema “competentiegericht leren”. Doorlopende leerlijnen spelen in dit verband een belangrijke rol.

Het is wenselijk, om economische redenen en vanuit het perspectief van kennis delen, dat zoveel mogelijk vervolgon ontwikkelingen in het kader van onderwijsvernieuwing in de periode 2005-2010 voortbouwen op eerdere innovaties en ervaringen, voor zover dat past binnen de betreffende instelling. Op basis van het voorafgaande zijn de volgende algemene streefdoelen voor 2010 te benoemen:

- meer gediplomeerde uitstroom op zo hoog mogelijke niveaus;
- goede aansluiting met de arbeidsmarkt en de buitenwereld, op alle niveaus.

Het is interessant om te weten waar instellingen voor groen onderwijs nu staan waar het gaat om het realiseren van competentiegericht onderwijs. Dit kan bijvoorbeeld met behulp van de zgn. Matrix voor competentiegericht onderwijs (zie Bijlage 2). Tevens kan worden vastgelegd waar de instellingen willen zijn in het jaar 2010. Voor de verschillende geledingen van het groene onderwijs zullen de streefdoelen voor 2010 verschillen. Hun uitgangspositie is namelijk ook niet dezelfde. Ook binnen geledingen kunnen verschillen bestaan tussen de diverse instellingen.

In het kader van onderwijsinnovatie in de periode 2005-2010 is daarnaast vaststelling relevant van het ambitieniveau in termen van meeropbrengst voor het kwalificatieniveau van afgeleverde schoolverlaters/afgestudeerden; voor de doelmatigheid (doorlopende, verkorte leerwegen) en voor de snelheid van het verandertraject per niveau. Dit tegen de achtergrond van OCW-beleid (streefcijfers, indicatoren, e.d.) en vanuit de voorloperpositie die het groene onderwijs daarbij kan innemen. Voor een belangrijk deel zijn deze streefdoelen voor de komende jaren al vastgelegd als onderdeel van lopende activiteiten.

Thema's voor onderwijsvernieuwing in de periode 2005-2010

Op basis van de geschetste ontwikkelingen, trends en streefdoelen worden door de werkgroep Onderwijsvernieuwing in deze paragraaf prominente thema's voorgesteld voor onderwijsvernieuwing in de periode 2005-2010. De werkgroep definieert één overkoepelend kernthema voor alle geledingen van het groene onderwijs nl. competentiegericht leren. Binnen alle geledingen van het groene onderwijs is competentiegericht leren namelijk aan te duiden als een leidend principe voor onderwijsinnovatie. Binnen het **kernthema "competentiegericht leren"** worden door de werkgroep Onderwijsvernieuwing acht thema's benoemd. Deze thema's overstijgen de verschillende afzonderlijke geledingen. Internationalisering en ICT maken integraal onderdeel uit van deze thema's. Bij de acht thema's worden steeds voorbeelden van lopende projecten genoemd.

De acht voorgestelde thema's zijn:

1. Doorlopende leerlijnen (vgl. LNV thema "Leren op maat")

Hoe kan de lerende zijn competenties ontwikkelen in de groene onderwijskolom op basis van zijn/haar evc? Het betreft in dit verband niet alleen doorlopende leerlijnen binnen de verschillende geledingen maar ook de aansluiting vmbo-mbo, mbo-hbo en hbo-wo. Hierbij gaat het niet in eerste instantie om "hoe korter hoe beter" maar om het bieden van optimale gelegenheden om te leren. Het leren binnen de groene onderwijskolom geldt als een opmaat voor een leven lang leren.

De aanleiding voor dit thema is goed verwoord in het voorstel voor het project LEF!: "De belangstelling voor samenhang en overgangen in het beroepsonderwijs – van vmbo naar mbo en van mbo naar hbo (en van hbo naar wo) – is momenteel heel groot. We weten zo langzamerhand wel dat de verschillende onderwijssoorten slecht op elkaar zijn afgestemd. Eigenlijk is iedereen zich er wel van bewust dat de weg door het beroepsonderwijs voor de leerling nu niet optimaal is. Ongediplomeerde schooluitval, overlap in programma's, inefficiëntie en het slechte imago van het beroepsonderwijs zijn daar de stille getuigen van. Zouden er doorlopende leerwegen zijn, dan zouden de talenten van onze leerlingen beter tot ontwikkeling komen". In dit thema gaat het niet alleen om de overgang van vmbo groen – mbo (zoals in het project LEF!) maar ook om initiatieven gericht op verbetering van de overgang van mbo – hbo en hbo – wo. Mocht de groene onderwijskolom het digitaal portfolio breed adopteren dan wordt doorstroom in de groene kolom vereenvoudigd, dit vanwege een vaststaand meetbaar competentieniveau bij de start van de doorstroom. In het kader van

verbetering van doorstroom zouden b.v. ook deelnemers aan elkaar gekoppeld kunnen worden in de verticale groene onderwijskolom (zoals bij IC Twins). De ontwikkeling van de doorlopende leerlijn vormt een complex samenhangend geheel van factoren die in relatie tot elkaar gezien moeten worden.

Voorbeelden van lopende projecten: LEF! (aoc's), IC Twins (Helicon/Stoas Hogeschool), hbo-initiatieven m.b.t. doorlopende leerlijnen (o.a. HAS Den Bosch, VHL, INHOLLAND)

2. Coaching en studieloopbaanbegeleiding (vgl. LNV-thema "Zorg op maat")

Hoe kan de lerende begeleid worden bij het maken van keuzes met betrekking tot zijn/haar eigen competentieontwikkeling, het formuleren van zijn/haar eigen leervragen en het bepalen van zijn/haar weg door de groene onderwijskolom?

Bij competentiegericht leren neemt zelfverantwoordelijkheid van de deelnemer een belangrijke plaats in. Dit gaat niet vanzelf: deelnemers moeten leren om keuzes te maken met betrekking tot hun eigen competentieontwikkeling, hun eigen leervragen te formuleren en hun weg door de groene onderwijskolom te bepalen. Het is van essentieel belang dat ze hierbij op adequate wijze worden gecoacht en begeleid. In het kader van dit thema kan ook aandacht besteed worden aan verdere professionalisering van medewerkers van instellingen voor groen onderwijs alsmede van aanstaande docenten op het terrein van coaching en studieloopbaanbegeleiding.

Voorbeeld van een lopend project: Opleidingsschool in 3-voud (Stoas Hogeschool)

3. Leren in/uit de praktijk (vgl. LNV-thema "Leren in/uit de praktijk")

Hoe kan betekenisvol leren in een (internationale) beroepscontext worden gerealiseerd? Het betreft hier niet alleen het leren in de beroepspraktijk zelf of in gesimuleerde omgevingen (denk aan de werkplekkenstructuur, lessen voor eigen groep, etc.) maar ook de wijze waarop het leren op school hieraan gekoppeld kan worden waarbij de praktijkervaring als basis geldt.

In dit thema staat de koppeling van het leren aan de beroepspraktijk centraal. Binnen dit thema passen initiatieven waarin wordt geëxperimenteerd met nieuwe leerarrangementen (in de vorm van pilots) maar ook initiatieven waarin ingezet wordt op implementatie en verbreding/opschaling. Het kan bijvoorbeeld gaan om het formuleren van persoonlijke leervragen in de beroepspraktijk of om het participeren in praktijkgerichte opdrachten waarbij de instelling in interactie met de beroepsomgeving vraaggestuurd en responsief werkt.

Voorbeelden van lopende projecten: WPS (vmbo), Groene Lab (mbo), AMC (wu)

4. **Ontwikkeling van leerstof en leeractiviteiten**

Welke leerstof en leeractiviteiten kunnen competentiegericht leren ondersteunen? Welk leerlandschap kan voor en door de lerende worden gecreëerd? In dit verband zijn verschillende werkvormen mogelijk waarbij E-Learning een prominente plaats inneemt.

Dit thema betreft met name initiatieven waarin de ontwikkeling van leerstof en leeractiviteiten centraal staat. Het kan hierbij zowel gaan om pilots als om initiatieven waarin ingezet wordt op implementatie en verbreding/opschaling.

Voorbeelden van lopende projecten: Groene Lab (mbo), VMBO Beleidsrijk, Procesmanagement herontwerp mbo groen, VOC/Match (VHL)

5. **Competentiegericht beoordelen** (vgl. LNV-thema “Competentiegericht toetsen en examineren”)

Hoe kunnen de ontwikkelde competenties van de lerende worden beoordeeld? Het gaat hier om competenties binnen een bepaalde beroepscontext die samenhangt met de opleiding, het niveau en het toekomstplan van de lerende. De beoordeling van competenties kan geschieden aan het begin van het leertraject (evc), tijdens het leertraject (feedbackfunctie) en na het leertraject (formele beoordeling). De competentieontwikkeling van de lerende wordt gedocumenteerd in zijn/haar portfolio.

Bij dit thema staat de ontwikkeling, implementatie en evaluatie van competentiegerichte beoordelingsarrangementen centraal. Een eerste stap in dit verband is het formuleren van de competenties die de deelnemers geacht worden te verwerven. Het vaststellen van de groei in de competenties van de deelnemers naar het gewenste eindniveau is essentieel binnen competentiegericht onderwijs. Leren en beoordelen zijn te onderscheiden, maar niet te scheiden kanten van hetzelfde leerproces. Het is zaak deze processen opnieuw te verbinden, nu binnen competentiegerichte leeromgevingen.

Voorbeelden van lopende projecten: Groene Standaard (mbo), Groene Leertraject (vmbo), Digitaal EVC (AERES Groep), E-portfolio (Holland College), Ontwikkeling Ketenassessment en intake assessment (INHOLLAND), Lectoraat Competentiegericht opleiden en beoordelen (Stoas Hogeschool)

6. **Nieuwe onderwijsrollen** (vgl. LNV-thema “Nieuwe onderwijsgevende”)

Hoe kunnen medewerkers van instellingen voor groen onderwijs invulling geven aan nieuwe onderwijsrollen (expert/coach/beoordelaar/ontwikkelaar/onderzoeker/manager)? Het gaat hier dus om de competentieontwikkeling van medewerkers (HRM) en van toekomstige docenten. Ook verticale mobiliteit van medewerkers in de groene onderwijskolom past hierbij.

STOAS Hogeschool heeft voor de initiële lerarenopleiding afgelopen jaren al de slag gemaakt naar een competentiegericht curriculum. In de Opleidingschool in

3-Voud schoolt en begeleidt STOAS Hogeschool samen met de aoc's aspirant leraren op de werkplek: dus daar waar competentiegericht leren gestalte krijgt. Daarnaast kan scholing van zittende docenten bevorderd worden via implementatietrajecten van het nieuwe leren. Bij dit thema gaat het derhalve om initiatieven die erop gericht zijn om (aanstaande) docenten verder te professionaliseren in het kader van hun nieuwe onderwijsrollen.

Voorbeeld van een lopend project: Opleidingsschool in 3-voud (Stoas Hogeschool)

7. **Maatschappelijke rol van het groene onderwijs** (vgl. LNV-thema's "Burgerschap" en "Ondernemerschap")

Hoe kan socialisering en bewustwording in de groene leeromgeving worden gerealiseerd op verschillende niveaus van de groene onderwijskolom? Niet alleen verantwoordelijkheid speelt een rol maar ook uitdaging (ondernemerschap). Als voorbeelden kunnen in dit verband genoemd worden: ethiek, waardenontwikkeling, duurzaamheid, beleid, etc.

De maatschappelijke rol van het groene onderwijs en hieraan te koppelen innovatieinitiatieven dienen nog verder uitgewerkt te worden door vertegenwoordigers van het groene onderwijs.

Voorbeelden van lopende projecten: Ondernemersscan (INHOLLAND), Agrarisch Ondernemerschap (CAH-AERES Groep), Education and development centres (HAS Den Bosch)

8. **Breedte van het groene domein**

Hoe kunnen de groene curricula worden verbreed in de richting van niet-groene domeinen? Door middel van samenwerking met niet-groene instellingen kan worden opgeleid voor nieuwe beroepen. Leerlingen/studenten kunnen ook op werkplekken in de periferie of daarbuiten werken aan hun competenties, dus middels het curriculum en binnen de ruimte die b.v. Aequor biedt waar het gaat om erkende leerbedrijven. Het gaat bij dit thema ook om het behoud van de huidige brede in- en uitstroom en om de implementatie van intersectorale programma's als zelfstandige instellingen. Door het voorkomen van een "groene fuik" bij de beroepskolomontwikkeling en de implementatie van meer intra- of zelfs intersectorale programma's kan het onderwijs tegemoet blijven komen aan de behoeften van een brede doelgroep en inspelen op een veranderende arbeidsmarkt.

Dit thema en hieraan te koppelen innovatieinitiatieven dienen eveneens nog verder uitgewerkt te worden door vertegenwoordigers van het groene onderwijs. LNV en OCW organiseren in het kader van het harmonisatietraject al bijeenkomsten rond de "domeindiscussie". In juni moet dit een advies opleveren.

Voorbeelden van lopende projecten: Lifesciences (VHL), Gezondheid (HAS DB), Het Groene Leertraject, LEF!

Naast de genoemde thema's zijn er echter ook **andere specifieke thema's van onderwijsvernieuwing** aan te duiden voor de diverse geledingen van het groene onderwijs die niet direct te koppelen zijn aan het kernthema "competentiegericht leren". Het verdient aanbeveling om ook ruimte te bieden voor deze specifieke thema's (b.v. een nader te bepalen percentage van de beschikbare innovatiegelden).

Mogelijkheden voor samenwerking ten behoeve van onderwijsvernieuwing

In deze paragraaf wordt een aanzet gepresenteerd voor een innovatieagenda voor onderwijsvernieuwing van het groene onderwijs in de periode 2005-2010. De voorgestelde innovatieagenda is direct afgeleid van de acht door de werkgroep Onderwijsvernieuwing benoemde thema's. Zoals eerder gesteld gelden deze thema's voor alle geledingen van het groene onderwijs (vmbo-groen, mbo, hbo, wu). Het is dan ook van belang dat de verschillende geledingen de thema's in onderlinge samenwerking oppakken. Van belang is ook de interactie met het bedrijfsleven in vernieuwingstrajecten. Goed op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het bedrijfsleven via een gestandaardiseerde (generieke) methode en hierop inspelen als onderwijkskolom draagt bij aan het gericht opleiden van de professionals voor morgen.

De werkgroep heeft geconstateerd dat veel lopende onderwijsinnovatieprojecten en – activiteiten gerelateerd zijn aan de benoemde thema's maar dat de samenhang tussen deze projecten en activiteiten niet altijd zichtbaar en wellicht voor verbetering vatbaar is. Het delen van kennis en ervaringen is in dit verband van belang. Teneinde de beoogde onderwijsinnovaties te kunnen realiseren in de groene onderwijspraktijk, is het van belang dat in de voorgestelde innovatieagenda ook ruimte wordt gecreëerd voor implementatie, consolidatie en verbreding c.q. opschaling op basis van de opgedane ervaringen.

Samenwerking kan alleen tot resultaten leiden wanneer alle partners zich bewust zijn van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de versterking van het groene onderwijs in de hele kolom en de inhoudelijke discussie op basis hiervan wordt gevoerd. Dit impliceert vertrouwen en het eens zijn over de inhoudelijke doelen en uitwerkingen. Desondanks zal het blijven voorkomen dat gezamenlijke belangen en instellingsbelangen niet altijd op hetzelfde moment bij elkaar passen. Dat kan spanningen opleveren. Het is echter van belang niet te denken aan harmoniseren, eenheidsworst, één concept van onderwijs: het is wenselijk elke instelling haar eigen kleur te laten behouden en haar eigen profileringmogelijkheden.

De uitwerking van de thema's kan dus verschillend zijn voor de verschillende geledingen en ook voor verschillende instellingen binnen dezelfde geleding. De werkgroep pleit dan ook voor vrijheid en financiële ruimte voor de geledingen en instellingen om op zeer pragmatische wijze aan de slag te gaan met onderwijsvernieuwing. Op deze wijze kan het meeste recht gedaan worden aan de verschillen tussen de instellingen.

Om de samenhang in de uitwerking van de verschillende thema's te waarborgen, wordt een overkoepelende **innovatieagenda "Competentiegericht leren"** voorgesteld. Er zijn immers nog vele problemen te overwinnen alvorens

competentiegericht leren goed ingevoerd is in de praktijk. Juist op dit onderwerp is bundeling van alle expertise die er in Nederland is ten aanzien van het groene onderwijs beslist noodzakelijk. Voor het thema onderwijsvernieuwing wordt een Adviesgroep Onderwijsvernieuwing geformeerd.

De innovatieagenda omvat 8 thema's die corresponderen met de eerder benoemde thema's voor onderwijsvernieuwing (zie uitwerking vorige paragraaf):

1. Doorlopende leerlijnen;
2. Coaching en studieloopbaanbegeleiding;
3. Leren in/uit de praktijk;
4. Ontwikkeling van leerstof en leeractiviteiten;
5. Competentiegericht beoordelen;
6. Nieuwe onderwijsrollen;
7. Maatschappelijke rol van het groene onderwijs;
8. Breedte van het groene domein.

Per thema dient de inhoud verder uitgewerkt te worden door te formeren werkgroepen onder regie van de Adviesgroep Onderwijsvernieuwing.

Voorgesteld wordt de volgende globale fasering in te bouwen in de uitvoering van de innovatieagenda "Competentiegericht leren" in de periode 2005-2010:

Fase 1 (2005) kennismaken van wat er allemaal speelt aan m.n. pilotachtige projecten e.d. (m.n. op locatieniveau en met additionele middelen); kennismaken tussen de spelers, gezamenlijke visie ontwikkelen;

Fase 2 (2006) samenhang stimuleren in initiatieven en pilotprojecten en deze daarmee versterken (belang van kennis en ervaringen delen);

Fase 3 (2007) evaluatie en planning activiteiten 2007-2010 (met aandacht voor implementatie, consolidatie, verbreding en verdieping).

In 2008 kan desgewenst fase 0 (agendering) van een nieuw onderwerp plaatsvinden.

Activiteiten 2005

Voor 2005 worden de volgende concrete activiteiten voorgesteld:

- Adresseren van benoemde thema's: per thema gezamenlijk uitwerken;
- Kennisdelen en kennismaken;
- Inventariseren, analyseren en vergelijken van lopende projecten en activiteiten;
- Gezamenlijke visie ontwikkelen en concrete streefdoelen formuleren per thema;
- Formuleren van jaarplan 2006 met aandacht voor:
  - Stimuleren, initiëren en faciliteren van gezamenlijke activiteiten;
  - Consolideren van lopende projecten en activiteiten;
  - Implementatiestrategieën ontwikkelen (verankeren, verbreding en verdieping).

Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de volgende instrumenten:

- Workshops;
- Symposia;
- Presentatie "good practices": website, publicaties, video;
- Excursies;
- Gezamenlijke agendabouw;
- Inschakelen van externen (niet groen);
- Inventariseren bij deelnemers;
- Creëren van beelden bij thema's;

- Brainstorm met bedrijfsleven;
- Etc.

————— Voor de innovatieagenda “Competentiegericht leren” is in 2005 een bedrag van 250.000 Euro beschikbaar (zie Bijlage 1).

Werkgroep Onderwijsvernieuwing:

Harm Biemans (trekker – WUR)
Broer Adema (AERES Groep)
Hank Bartelink (WUR)
Ostara Bes (INHOLLAND)
Madelon de Beus (Stoas Hogeschool)
Wout van den Bor (AOC Terra)
Wilma Bredewold (AOC Raad)
Saskia Klomp (LNV)
Jeroen Naaijkens (HAS Den Bosch)
Sjoukje Osinga (WUR)
Erica Schaper (Van Hall Larenstein)
Jan Steen (WUR)